

ЗАХОДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ЩОДО ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ВИНАХІДНИЦЬКО ДІЯЛЬНОСТІ

Олена Чомахашвілі,
*завідувач сектору комерційних позначень відділу
промислової власності НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент
ID ORCID: 0000-0002-0546-2138*

Стаття присвячена дискусійному питанню необхідності або неможливості популяризації винахідницької діяльності. Зроблено огляд понять «винахідництво», «винахідницька діяльність», «винахідник». Розглянуто можливості опікування державою питань створення необхідних умов для збереження та зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку. Проаналізовано зарубіжний досвід у цій сфері. Особливу увагу приділено організації творчості молоді через конкурсну діяльність, яка стала важливим напрямом державної політики майже всіх промислово розвинених країн. Успішне проведення науково-технічної та інноваційної політики в Україні неможливе без активізації творчої індивідуальності та винахідництва, що безпосередньо пов'язано з розвитком як вищої, так і професійної освіти.

Ключові слова: винахідницька діяльність, винахідництво, винаходи, інтелектуальна власність

Актуальність дослідження. Стимулювання винахідницької активності здійснюється на всіх рівнях управління — від уряду до підприємства. На першому рівні формується державна політика сприяння розвитку новаторства і винахідництва в країні. З цією метою приймаються відповідні закони, розробляються комплексні програми, різнобічні форми і методи державного механізму, які стимулюють винахідницьку діяльність.

Відомо, що винаходи і корисні моделі є основним джерелом технологічних інновацій в Україні, тому моніторинг процесів патентування зазначених об'єктів промислової власності становить особливий інтерес, оскільки виявляє галузеві пріоритети діяльності різних категорій суб'єктів підприємницької діяльності. Ця інформація може бути використана в ході проведення наукових досліджень, аналізі ін-

новаційних процесів, інвестиційної привабливості України тощо.

Метою цього дослідження є повернення увагу наукової спільноти до питання необхідності популяризації та стимулювання винахідницької діяльності. Пропонується огляд деяких державних заходів у цій сфері. Автор також ставить за мету запропонувати системні організаційні основи для підвищення винахідницької ініціативи.

Виклад основного матеріалу. З метою заохочення творчості будь-якої людини, від ученого до робітника, світова практика накопичила і застосовує широкий спектр організаційних інструментів як на макро-, так і на мікрорівнях. Серед них важливими є правовий захист інтелектуальної власності; розвиток патентної системи; удосконалення системи управління новим знанням; послаблення формалізації організаційної структури і розширення повноважень

кваліфікованого персоналу в прийнятті рішень на робочому місці; раціональна організація праці та гнучкі режими роботи; організація проведення загальнонаціональних конкурсів винахідництва і новаторства; модифікація поведінки персоналу, створення відповідного соціально-психологічного клімату в колективі, державі.

Міжнародне бюро ВОІВ провело дослідження, метою якого було узагальнення прогресивних форм і методів державного стимулювання винахідницької діяльності в промислово розвинених країнах. За матеріалами патентних відомств Австрії, Великої Британії, Німеччини, Швеції, Швейцарії, США і Японії було підготовлено доповідь «Урядова допомога і стимулювання винахідницької та інноваційної діяльності», у якій висвітлено такі основні методи і форми стимулювання винахідництва як підприємств, так і окремих винахідників: 1) пряме фінансування, яке досягає 50 % витрат на розробку винаходу; 2) надання позик, у тому числі без виплати відсотків (Швеція); 3) дотації (практично всі країни); 4) безоплатні позики (Німеччина); 5) знижка державного мита для індивідуальних винахідників (Австрія, Німеччина, США та ін.); 6) відстрочка сплати мита або звільнення від мита, якщо винахід торкається економії енергії (Австрія); 7) безкоштовне ведення діловодства за заявками індивідуальних винахідників, безкоштовні послуги патентних повірених (Нідерланди); 8) використання системи субсидій з метою залучення окремих кваліфікованих спеціалістів для винахідницької діяльності [1].

Зазначені вище форми і методи бездоганно спрацьовують у сукупності. На нашу думку, все вищевикреслене є актуальним і для України. Однак варто додати також посилення інформатизації суспільства у цій сфері. Це має бути інформація як для винахідників про потреби держави і суспільства в їх діяльності, так і для суспільства про результати діяльності винахідників. Такий зворот-

ний зв'язок буде корисним для всіх учасників цього діалогу. Необхідно також пам'ятати, що це корисно для іміджу країни загалом.

Одним з основних напрямів організації винахідництва є державні програми з розвитку технічної творчості молоді. У реалізації таких програм беруть участь міністерства і відомства, корпорації та фірми. Зокрема, Патентне відомство США започаткувало ще в 1987 році довгострокову програму «Progest XI», мета якої — підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом стимулювання творчої активності молоді. До виконання цієї програми залучені тисячі викладачів різних навчальних закладів, які проводять відповідну роботу із понад 10 тис. дітей різного віку. У рамках цієї програми відомством підготовлена й активно розповсюджується довідково-методична література з питань активізації винахідницької творчості. Окрім того, з цієї ж проблеми проводяться конференції, семінари, конкурси, виставки. Наприклад, Міністерство енергетики США і корпорація «Дженерал моторз» провели влітку 1990 року автопробіг електромобілів на сонячних батареях. У ньому брала участь уже відома машина «Санрейсер» («Сонячний гонщик»), побудована цією ж корпорацією. Близько 30 дослідних груп з університетів і коледжів США розробляли, створювали і випробовували різні моделі електромобілів на сонячних батареях, які потім брали участь у пробігу. На підготовчі роботи кожна група одержувала від Міністерства енергетики по 2 тис. доларів і по 5 тис. доларів від «Дженерал моторз». Цей конкурс дав можливість студентам працювати над вирішенням важливих питань з екологічних і енергетичних проблем, розробляти перспективні технології для автомобілебудування.

Організація творчості молоді через конкурсну діяльність стала важливим напрямом державної політики майже всіх промислово розвинених країн. Наприклад, у Німеччині для здійснення

цієї роботи було створено фонд «Молодь досліджує». У фінансуванні конкурсів беруть участь федеральні міністерства освіти і науки, об'єднання німецьких профспілок.

У Японії з 1974 року діє широка мережа клубів винахідництва для дітей. У них школярі знайомляться з основами технічної творчості, конструюють різні моделі, беруть участь у конкурсах під гаслом «Діти і наука майбутнього». Для нагородження переможців запроваджено спеціальні призи Міністерства освіти і Міністерства промисловості і міжнародної торгівлі. Постійно проводяться конкурси серед студентів на кращий винахід. Як правило, на конкурс надходить близько 100 тис. робіт, які за умовами можуть не бути винаходами відповідно до вимог патентного законодавства, проте повинні містити нові та прогресивні технічні ідеї. Комісія відбирає кращі роботи, які потім експонуються на спеціальних виставках, а їхні автори нагороджуються «Призом імператора», «Призом прем'єр-міністра» тощо. На церемонії нагородження обов'язково мають бути присутні члени імператорської династії, міністри та інші державні діячі. Усі ці події широко висвітлюються засобами масової інформації.

Слід зазначити, що особлива увага японського уряду спрямована на пробудження і всіляку підтримку творчої ініціативи та винахідництва в усіх вікових і класових верствах японського суспільства. З цією метою держава зосередила у своїх руках значні регулюючі функції відносно наукових досліджень, новаторства та інноваційної діяльності в цілому. Створено низку відповідних органів при прем'єр-міністрі чи у складі деяких міністерств, кожен із яких має специфічне функціональне навантаження в межах своєї компетенції.

У ролі головної державної наукової установи виступає Агентство з науки і техніки, створене ще 1956 року на правах самостійного відомства у складі Кабінету міністрів. Цей орган — ініціатор, провідник і координатор науково-техніч-

них програм новаторської діяльності. Організацію конкурсів, виставок творчості здійснює Японський інститут новаторства і винахідництва, створений за ініціативою патентного відомства і Міністерства торгівлі і сільського господарства (сучасна назва). У його розпорядженні 47 регіональних відділень у великих містах країни. Діяльність інституту здійснюється за трьома основними напрямками: пропаганда і стимулювання винахідництва в країні, організація міжгалузевого обміну науково-технічними досягненнями і надання патентно-інформаційних послуг. Інститут, виконуючи стратегічне завдання держави — зробити націю творчою — особливу увагу приділяє системі організації та стимулювання винахідництва, пропаганді його досягнень у країні, при цьому використовується, як уже зазначалося, широка програма конкурсів, виставок із залученням засобів масової інформації. Серед загальнонаціональних конкурсів є кілька найважливіших.

Всеяпонський конкурс винахідників, який проводиться щорічно з 1960 року. Винаходи, що подаються на конкурс, повинні мати практичне застосування в промисловості та на них має бути подана заявка до патентного відомства з успішною попередньою експертизою. Повну експертизу і відбір кращих винаходів здійснює конкурсна комісія. Для нагороди переможців серед винахідників установлені призи Міністерства науки і техніки, генерального директора патентного відомства, президента інституту новаторства і винахідництва тощо.

Обов'язково виконуються церемонії нагородження. Перша церемонія — загальнонаціональна (проводиться з 1919 р.), на ній вручається «Приз імператора»; друга — регіональна (діє з 1921 р.), вручаються призи різних міністерств і патентних відомств. Усе це є морально-соціальним стимулом визнання особистості як творця.

Конкурс на кращий винахід серед вчителів і викладачів вищих навчальних закладів проводиться щорічно з

1951 року. За його результатами визначаються кращі школи і коледжі країни [2].

Не менш цікавим є досвід організації винахідництва на провідних промислових фірмах Японії. Наприклад, фірма «Хітачі Сей-какусе» для заохочення співробітників у новаторстві створила комітет з видачі патентів, який розглядає й оцінює винахідницькі пропозиції, а їх щорічно пропонується близько 4 мільйонів.

Із цих пропозицій понад 20 тис. є патентоспроможними. Вони становлять основу для заявок фірми на винаходи і корисні моделі.

Кращим винахідникам і раціоналізаторам щорічно встановлюється три категорії премій: золота, срібна і бронзова. Одночасно з премією вручається нагрудний знак, який дає їх володарю право протягом року користуватися тими ж пільгами, що й адміністрація компанії, а саме: поїздки за кордон за рахунок фірми, надбавки до окладів, придбання (за собівартістю) засобів індивідуального транспорту і побутової техніки, що випускаються фірмою.

Японськими компаніями повсюдно практикується видача премій за неефективні раціоналізаторські пропозиції, у зв'язку з чим ця діяльність набула гігантського розмаху. В окремих фірмах на одного працюючого припадає до 60–80 раціоналізаторських пропозицій. Стимулюється не цінність пропозиції, а сам процес творчої активності робітників. Як правило, така пропозиція оплачується в розмірі 5–6 доларів, проте заявник одержує подяку, визнання. Похвала, як найпростіший засіб модифікації поведінки, з успіхом використовується багатьма фірмами в усіх країнах.

У Європі в останнє десятиріччя організація винахідницької (інноваційної) діяльності виходить за національні рамки і все більше стає прерогативою ЄС. У 1996 році Європейська комісія ухвалила План дій у сфері інновацій і схвалила рекомендації стосовно захисту

інтелектуальної власності, ефективності патентної системи, зокрема щодо авторських прав в інформаційній галузі, розширення патентної охорони з біотехнології. Окрім того, передбачено заходи з розширення мобільності наукових кадрів, нових організаційних форм освіти і професійного навчання.

Захист інтелектуальної власності — це ключовий момент у винахідницькій діяльності, оскільки дає можливість компаніям одержувати прибуток від винаходів (нововведень).

Право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності становить особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається Цивільним кодексом України та іншим законом [3].

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, окрім випадків, передбачених законом.

Автор — це фізична особа, творчою працею якої створений твір.

Винахідник — людина, інтелектуальною, творчою діяльністю якої створено винахід. Як автором, так і винахідником може бути фізична особа незалежно від віку. Тобто суб'єктом звернення до державного органу з метою отримання охоронного документа може бути і дитина, адже в заявці на отримання патенту на винахід вік зазначати не потрібно.

В Україні з метою популяризації винахідницької та інноваційної діяльності серед широких верств науково-технічної громадськості, заохочення роботодавців до впровадження у виробництво результатів інтелектуальної праці, а також для виявлення найбільш талановитих та перспективних розробок і привернення до них уваги вітчизняних та іноземних інвесторів і підприємців Державною

службою інтелектуальної власності України (далі — Державною службою) проводяться різноманітні заходи, зокрема Всеукраїнський конкурс «Винахід року» — щорічний захід із 2000 року, участь у якому відкрита для підприємств, установ, організацій, дослідницьких груп незалежно від їх відомчої підпорядкованості, форм власності та місцезнаходження, а також для індивідуальних винахідників; науково-просвітній проект для молоді «Україна-Європа-Світ», який спрямований на залучення обдарованої учнівської молоді до науково-дослідницької роботи та у рамках якого організуються конкурси юних раціоналізаторів та винахідників; із 2004 року запроваджено Стипендію Державної служби, яка призначається за найбільші досягнення в навчальній та науковій роботі студентам вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю «інтелектуальна власність»; запроваджено щорічну премію Державної служби в галузі науки, що присуджується фахівцям і науковим працівникам, які досягли найбільш важливих результатів у процесі підготовки та захисту дисертацій з проблем, пов'язаних з правовою охороною, захистом чи комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності в Україні.

Важливо зберегти позитивний досвід. Україна на відміну від промислово розвинених країн не має таких давніх традицій у сфері проведення подібних конкурсів, однак вже зроблене є цінним для суспільства.

Висновки. Важко переоцінити наявність і роль творця в створенні не тільки інтелектуальної власності як такої, а й в існуванні сфери інтелектуальної власності взагалі. Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо не існує процесу підготовки фахівців, здатних до творчої праці, і автору не гарантована винагорода за його особисту творчу працю.

Держава повинна опікуватися також питанням створення необхідних умов для збереження й зміцнення свого інте-

лектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку.

Успішне проведення науково-технічної та інноваційної політики в Україні неможливе без активізації творчої індивідуальності та винахідництва, що безпосередньо пов'язано з розвитком як вищої, так і професійної освіти. Матеріально-технічна база багатьох, особливо технічних, вищих навчальних закладів на сьогодні є застарілою, потребує оновлення, як і методи навчання. Зруйнована також система галузевих інститутів підвищення кваліфікації, у підприємств відсутні кошти для внутрішньофірмової підготовки кадрів, знизилася мотивація до винахідницької діяльності [4].

Отже, необхідно створити системні організаційні основи для підвищення винахідницької ініціативи в Україні. Варто врахувати зарубіжний досвід, наведений у цьому дослідженні. По-перше, потрібно в інформаційній сфері приділити особливу увагу як історичному аспекту винахідництва в Україні, так і сучасним представникам цієї фантастичної діяльності. По-друге, зважити доцільність і розмір мита та зборів за набуття та підтримання патентних прав. По-третє, наявність біржі об'єктів патентного права якісно підвищить рівень винаходів. По-четверте, система захисту патентних прав має бути дієвою, включати в себе, крім судового та адміністративного порядку захисту, медіацію. По-п'яте, і можливо найголовніше, освіта з основ інтелектуальної власності повинна розпочинатися зі школи, де варто вивчати загальні поняття, а завершуватися — обов'язковим спецкурсом для студентів магістрів усіх спеціальностей. ●

Список використаних джерел / List of references

1. Краснокутська Н. В. *Інноваційний менеджмент : навч. посібник*. Київ : КНЕУ, 2003. 504 с. URL : <http://library.if.ua/book/4/521.html>.
2. Прахов Б. *Стимулювання винахідництва в аспекті відносин між робітником та роботодавцем. Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2007. № 3. С. 10–16.
3. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 — IV : за станом на 1 січня 2017 р. Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
4. *Електронний ресурс // ДП Український інститут інтелектуальної власності // [http://www.uipv.org/]*.
5. Chomakhashvili O. *Popularization of inventory activities – Visegrad journal on human rights - № 5, 2017, p. 211–215*.

1. Krasnokutska N. V. *Innovatsiyni menedzhment : navch. posibnyk*. Kyiv : KNEU, 2003. 504 s. URL : <http://library.if.ua/book/4/521.html>.
2. Prakhov B. *Stymuliuvannia vynakhidnytstva v aspekti vidnosyn mizh robotnykom ta robotodavtsem. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. 2007. № 3. S. 10–16.
3. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. № 435 — IV : za stanom na 1 sichnia 2017 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. №№ 40–44. St. 356.
4. *Elektronnyi resurs // DP Ukrainyskyi instytut intelektualnoi vlasnosti // [http://www.uipv.org/]*.
5. Chomakhashvili O. *Popularization of inventory activities – Visegrad journal on human rights - № 5, 2017, p. 211–215*.

Надійшла до редакції 17.11.2020 року

Чомахашвілі Е. Мероприяття по правовому вихованню популяризації изобретательской діяльності. Стаття присвячена дискусійному вопросу необхідності або неможливості популяризації изобретательской діяльності. Сделан обзор понять «изобретательство», «изобретательская діяльність», «изобретатель». Рассмотрена возможность государства заниматься вопросом создания необходимых условий для сохранения и укрепления своего интеллектуального потенциала, а также для поиска путей его качественного развития. Анализується зарубіжний досвід в цій сфері. Особливу увагу приділено організації творчості молоді через конкурсну діяльність, яка стала важливим напрямком державної політики багатьох промислово розвинутих країн. Успішне проведення науково-технічної та інноваційної політики в Україні неможливо без активізації творчої індивідуальності та изобретательства, що безпосередньо пов'язано з розвитком як вищого, так і професійного освіти.

Ключевые слова: изобретательская діяльність, изобретательство, изобретения, інтелектуальна власність

Chomakhashvili O. Activity of legal education regarding the popularization of inventive activity. The article is sanctified to the debatable question of necessity or impossibility of popularization of inventor activity. The review of concepts is done invention, inventor activity, inventor. Possibilities are considered as exactly the state must take care to the questions of creation of necessary terms for maintenance and strengthening of the intellectual potential, and also for the search of ways of him quality development. Foreign experience is analysed in the field of it. The special attention is spared to organization of work of young people through competitive activity, that became impor-

tant direction of public policy of the almost entire industrially developed countries. Successful realization of scientific and technical and innovative politics in Ukraine is impossible without activation of creative individuality and invention, that it is directly related to development of both higher and professional education.

Successful implementation of scientific, technical and innovation policy in Ukraine is impossible without the activation of creative individuality and invention, which is directly related to the development of both higher and professional education. The material and technical base of many (especially technical) higher education institutions today is outdated, in need of updating, as well as teaching methods. The system of branch institutes of advanced training has also been destroyed, enterprises do not have the funds for in-house training, the motivation for inventive activity has decreased.

It is important to maintain a positive experience. The organization of youth creativity through competitive activities has become an important area of public policy in almost all industrialized countries. One of the main directions of the invention is the state programs for the development of technical creativity of youth. Ministries and departments, corporations and firms take part in the implementation of such programs. The WIPO conducted a study aimed at generalizing progressive forms and methods of state stimulation of inventive activity in industrialized countries.

The Ukraine, unlike industrialized countries, does not have such a long tradition in holding such competitions. But what has already been done is valuable to society. It remains to multiply this experience.

Keywords: inventor activity, invention, inventions, intellectual property